Autor: prof. **Petre Petcuţ**
(absolvent rrom al Facultăţii de Istorie
a Universităţii Bucureşti, promoţia 2002)

ISTORIA RROMILOR

ORIGINEA RROMILOR

Încă din timpuri străvechi s-a crezut, în mod greşit, că rromii ar fi venit din Egipt sau din alte locuri, fapt pentru care în ţările europene li s-au spus aţigani ori ţigani - ca în Balcani, Ţara Românească şi Moldova, egipteni, faraoni - ca în Transilvania şi Ungaria, tsiganes - în Franţa, gipsy şi travellers în Anglia, sau gitanos în Spania.

Pentru a şti cine sunt vechii rromi, pentru a le cunoaşte limba şi originea, a fost nevoie să treacă mai multe sute de ani până când maghiarul Wáli István şi-a dat seama că limba rromani este de origine indiană. Wáli István, fiind student la teologie, în Olanda, a remarcat o asemănare izbitoare între limba vorbită de colegii lui indieni (după cum arată Gh. Sarău aceştia erau, de fapt, malabrezi[1]) şi cea vorbită de rromii din Ungaria. Dar mai era încă drum lung până a se şti cu exactitate cine sunt rromii şi de unde vin ei. Există mai multe legende care vorbesc despre o ţară a rromilor. Un rrom coşniţar din Bulgaria, Ali Ceauşev, povestea că rromii /.../ "*aveau un împărat mare, un Rrom. El era prinţul nostru. Era padişahul nostru. Rromii locuiau pe-atunci cu toţii laolaltă într-o ţară, într-un vilaiet bun. Numele acestui vilaiet era Sindh... aceasta era o ţară curată (frumoasă). Găseai acolo multă fericire şi multă bucurie. Toţi o duceau bine. Numele împăratului nostru era Maramengro Dev. El mai avea doi fraţi. Numele lor erau Romano şi Singan. Toate bune şi frumoase, dar se întâmplă un mare război. Musulmanii l-au făcut. Soldaţii au distrus ţara Rromilor. Au pârjolit pământul. Toţi Rromii au fugit din ţara lor... Cei trei fraţi şi-au purtat oamenii pe drumuri îndepărtate. Unii au mers în Arabia, unii în Armenia şi alţii în Bizanţ.*" [2]

[1] G. Sarău, *Rromii, India şi limba rromani,* Bucureşti: Ed. Kriterion, 1998, p. 44-46.
[2] Idem, p. 14.

Există multe asemenea poveşti, de-a dreptul fantastice, care relatează lucruri şocante despre rromi, dar cărora nu trebuie să li se dea crezare pe deplin. În afara
acestor poveşti şi legende, ceea ce trebuie să ştim este că ţara de origine a rromilor a fost India, iar limba rromani este o limbă neo-indiană. Momentul plecării strămoşilor rromilor se spune a fi fost, după cei care au cercetat această problemă, cândva, între secolele al III-lea şi al XI-lea.

Cercetătorul englez Donald Kenrick consideră că plecarea rromilor din India s-a produs în secolul III d.Hr., când şahul Ardashir (224-241 d.Hr.) cucereşte şi transformă nordul Indiei într-o colonie a Persiei (Iranul de astăzi). În aceste condiţii, strămutarea vechilor rromi s-a produs treptat şi într-un mod paşnic, bogăţia Imperiului Persan atrăgând tot felul de lume acolo. Printre noii sosiţi se aflau şi numeroşi muzicanţi, cunoscuţi pentru talentul lor. Există trei versiuni ale acestei fapte, fiecare pornind de la insuficienţa muzicanţilor din Imperiul Persan, de unde şi necesitatea aducerii lor din India.

În prima variantă, şahul persan, Bahram Gur, dorind pentru supuşii săi mai multă odihnă, serbări, băutură şi distracţie - pentru aceasta nefiind destui muzicanţi în timpul său - i-a scris regelui Indiei, Shankalat, care i-a trimis mii de muzicanţi Zott iar Bahram Gur i-a trimis, mai departe, în oraşele imperiului său.

O altă istorie persană relatează despre o legendă similară. Se arată că acelaşi Bahram Gur “ întorcându-se de la vânătoare, într-o seară, a trecut pe lângă un grup de oameni care stăteau pe iarbă şi beau, privind apusul de soare. Le-a reproşat că nu au muzică, pentru că muzica încântă spiritul. Ei i-au răspuns: “ O, tu, rege, am căutat un muzicant pentru 100 de drahme, dar nu am găsit nici unul.” Atunci Bahram a spus: “ Vom găsi unul!”; şi a poruncit unui scrib să-i scrie lui Shankalat Indianul şi să-i ceară să-i trimită patru mii din cei mai buni muzicanţi şi cântăreţi la curtea sa. După ce Shankalat a făcut acest lucru, Bahram i-a răspândit pe muzicanţi în tot regatul, poruncind oamenilor să-i angajeze şi să se distreze, ascultându-le muzica, şi să le plătească ce li se cuvine. Şi, din

descendenţii lor, au apărut întunecaţii Luri, care sunt maeştrii în cântul la flaut şi liră”.

O a treia istorisire despre muzicanţii indieni o avem de la persanul Firdusi, care, la anul 1011, scria:

“Guvernatorii locali ai şahului i-au raportat acestuia că săracii se plâng că cei bogaţi beau vin şi ascultă muzică şi se uită de sus la săraci, care beau fără muzică.

Şahul a trimis o scrisoare lui Shengil, în care spunea: “Alege zece mii de Luri, bărbaţi şi femei, maeştri în cântul la liră, şi trimite-i aici”. Când muzicanţii Luri au ajuns, şahul i-a primit, le-a dat la fiecare câte un bou şi un măgar, pentru că vroia să-i determine să cultive pământul. Le-a dat o mie de sarcini de porumb, pentru ca să-şi cultive pământul cu ajutorul boilor şi măgarilor, să folosească porumbul ca sămânţă şi să aibă recolte bogate şi să cânte pentru săraci fără plată. Lurii au plecat, au mâncat boii şi porumbul. Apoi s-au întors la sfârşitul anului, cu obrajii supţi. Şahul le-a zis: “Nu ar fi trebuit să irosiţi porumbul de sămânţă. Acum nu mai aveţi decât măgarii. Încărcaţi-vă lucrurile în spatele lor, pregătiţi-vă instrumentele şi puneţi-le corzi de mătase ”. Aceşti Luri rătăcesc şi acum prin lume, căutând să câştige un ban, dormind alături de câini şi lupi, mereu pe drum, furând zi şi noapte”[3].

Profesorul francez Marcel Courthiade, care a citit o cronică scrisă de arabul Al Utbi în secolul al XI-lea d.Hr. – este de părere că plecarea vechilor rromi spre vest, către Europa, a avut loc la începutul secolului al XI-lea, mai exact în data de 21 decembrie 1018 [4].

Pasajul din Cartea Yaminilor, pe care o datorăm cronicarului arab Al Utbi, vorbeşte de o năvălire ce se afundă cu mult mai departe înspre est, în India, până la Kannauj, la 82 km nord-vest de Kanpur. Kannaujul era cea mai bogată zonă şi avea populaţia cea mai numeroasă dintre toate oraşele Indiei de Nord, atingând 53 000 de locuitori.

---

[3] Kenrick Donald, *Rromii: din India la Mediterana. Migraţia rromilor,* trad. din limba engleză: Laura Lotreanu, Bucureşti: Editura Alternative, 1998, p. 18-19.

[4] Courthiade Marcel, apud M. Itu, J. Moleanu, *Cultură şi civilizaţie indiană,* Bucureşti: CREDIS, 2001.

Războinicul afgan Mahmoud Ghazni, cucerind oraşul şi luând întreaga populaţie în robie, atât bărbaţii, femeile cât şi copiii, îi vinde în Imperiul Persan, la curtea regelui, ca muzicanţi, ori ca meşteşugari în diferite alte locuri. Este prima etapă în lungul drum al rromilor către lumea vestică.

Importanţa acestor povestiri stă în faptul că arată legătura puternică dintre India, dintre moştenirea culturală indiană şi rromii de astăzi. Nu putem înţelege diferenţele dintre un rrom şi un nerrom (român, maghiar sau de oricare altă etnie) dacă nu cunoaştem *istoria rromilor***,** aşa cum a fost ea.

Prezenţa rromilor în Orientul Apropiat, nordul Africii şi în Imperiul Bizantin

Ce s-a întâmplat după plecarea strămoşilor rromilor din India nu se ştie nimic cu precizie. Existau, cu siguranţă, mai multe grupuri de rromi înrudite între ele şi care practicau meşteşuguri comune. Plecarea unor grupuri de proto-rromi către Persia, şi de aici mai departe, nu s-a produs simultan, fiindcă erau foarte mulţi. Trecerea lor a fost una lentă, petrecută în decurs de câteva sute de ani, deoarece resursele grupurilor de rromi erau limitate, iar deplasarea se producea în funcţie de locurile unde animalele puteau găsi hrană şi unde produsele meşteşugăreşti confecţionate de ei se puteau vinde. Este un fapt bine ştiut că în Ţările Române cei mai iscusiţi meşteşugari erau rromii. Această iscusinţă a lor, în prelucrarea fierului în special, dar şi în toate celelalte meşteşuguri medievale, este foarte probabil să o fi deprins în Imperiul Persan şi în Imperiul Bizantin. Deplasările se întindeau pe distanţe mici, dintre câteva localităţi, dar desfăşurarea lor în lăţime era considerabilă. Nu toţi plecau în acelaşi timp, ci într-un an avea loc plecarea unui grup format din fraţi, copii şi alte rude, iar după un anumit număr de ani îi putea urma acestuia un al doilea grup ş.a. Sosirea vechilor rromi în ţările respective s-a realizat progresiv şi nu a cauzat o creştere mare de populaţie în locurile unde au ajuns, fapt care ar fi fost imediat consemnat de istoricii arabi sau bizantini.

Primele apariţii şi căile de acces în Europa

Pătrunderea rromilor în Europa, spun Gheorghe Sarău[5] şi Marcel Courthiade[5], s-a realizat pe trei căi, despărţirea lor producându-se în partea de est a Imperiului Bizantin, moştenitorul de drept al Imperiului Roman de răsărit.

I. Ramura "lom" sau "de nord", II. Ramura "dom" sau de "sud vest" şi III. Ramura "rrom" sau de "vest".

Strămoşii rromilor, care constituie azi ramura *"lom"* sau *"de nord",* şi-ar fi continuat drumul spre N-V prin Caucaz şi pe latura de N-V a Mării Negre, Peninsula Balcanică şi de aici în întreaga Europă.

Cei din ramura *"dom" sau de "sud-vest"* s-a îndreptat spre Siria, Palestina, Egipt şi celelalte ţări ale Africii de Nord, de unde, probabil, mici grupuri de rromi şi-au continuat drumul, traversând Mediterana în Spania (în timpul stăpânirii arabe).

Cea mai numeroasă, ramura *"rrom"* sau cea *"de vest"* şi-a continuat drumul în Imperiul Bizantin, unde a rămas câteva secole, iar de aici, mai departe, în Europa Centrală şi de Vest. Deplasarea rromilor către Imperiul Bizantin a fost, probabil, o consecinţă a înaintării turcilor selgiukizi în Armenia. Intrarea rromilor pe teritoriul bizantin a fost treptată, însumând mai multe decenii. Aici, rromii au primit numele de *Athinganoi,* denumire atribuită iniţial unei secte eretice prezente în Imperiul Bizantin în secolul al XI-lea şi care înseamnă *de neatins* (nu se recomanda contactul cu ei)*.* Este posibil ca prin modul lor de vieţuire aparte şi prin neamestecul cu alte comunităţi, rromii să se fi asemănat cu adepţii acelei secte religioase şi, ca urmare, să fi primit aceeaşi denumire din partea populaţiei bizantine.

În Bizanţ se vorbeşte despre rromi într-o scrisoare a patriarhului Constantinopolului, Gregorios II Kyprios (1283-1289) [6], din care aflăm de taxele care trebuie luate de la aşa-numiţii egipteni şi ţigani. Din Asia Mică, teritoriul Turciei de azi, rromii au trecut în Peninsula Balcanică, fapt

[5] G. Sarău, *Op. cit.*, p. 10-11;M.Courthiade, *Phonologie des parlers rrom et diasysteme graphique de la langue rroman*i, Paris, [1992], p. 22-24.
[6] I. Rochow, K.-Matschke apud V. Achim, *Ţiganii în istoria României,* Bucureşti: Ed. Enciclopedică, 1998, p. 17.

petrecut, probabil, acum 700 de ani. Rromii sunt menţionaţi în mai multe locuri din Balcani, câteva dintre acestea fiind următoarele [7]:

1348 – Ştefan Duşan, ţarul Serbiei, legiferează dările în potcoave pe care trebuie să le achite "cingarie" (potcovari şi şelari).

1368 – Menţionarea la Zagreb a "ţiganilor".

1378 – Cu unele rezerve, anul 1378 este considerat ca fiind anul primei atestări documentare a prezenţei rromilor pe teritoriul de azi al Bulgariei. Într-o diplomă dată Mănăstirii Rila, de ultimul conducător al Ţaratului de Vidin, Ivan Şişman, se află menţionate şi "bordeiele egiptenilor", referindu-se foarte probabil la rromi.

Aşezarea rromilor în spaţiul românesc

Pe teritoriul de azi al României, prima atestare documentară a rromilor datează de la anul 1385, când domnitorul Ţării Româneşti, Dan I, dăruieşte Mănăstirii Tismana posesiunile care aparţinuseră mai înainte Mănăstirii Vodiţa de lângă Turnu Severin. Între aceste bunuri, mobile şi imobile, donaţia unchiului său Vladislav I, către Mănăstirea Vodiţa, pe care o întemeiase cândva între 1370-1371, se aflau şi 40 de sălaşe de "aţigani" [8].

Robii rromi ai Mănăstirii Tismana sunt amintiţi în toate confirmările ulterioare ale posesiunilor acesteia. În 1388 [9], domnul Mircea cel Bătrân donează ctitoriei sale, Mănăstirea Cozia, "300 de sălaşe de ţigani"; din secolul al XV-lea, toţi marii stăpânitori de pământuri având "robi ţigani", atât domnul ţării, cât şi marile mănăstiri şi boierii.

În Transilvania, între anii 1390 şi 1406, sunt amintiţi 17 rromi de cort aflaţi sub stăpânirea unui oarecare boier Costea, a lui Mircea cel Bătrân, din Ţara Făgăraşului (pământul domnitorului muntean)[10].

În Moldova, la anul 1414, un act din 2 august, de la Suceava, îl aminteşte pe Alexandru cel Bun, care dăruieşte lui pan Toader Pitic, pentru "credincioasa lui slujbă", trei sate: "un sat la Cobâla, unde este casa lui, unde [este] a fost Veriş Stanislav, iar alt sat la gura Jeravăţului, unde cade în Bârlad, anume unde au fost cneji Lie şi *Ţigăneştii*, iar al

[7] G. Sarău, *Op. cit.*, p. 26-27; V. Achim, op. cit,, p. 17-18.
[8] DIR, B, vol. I, p. 19-22.
[9] DIR, B, I, doc. 26, p. 41-43.
[10] DRH, B, I, p. 32-33.

treilea sat pe Bârlad, unde este altă casă a lui, unde sunt cneji Tamaş şi Ivan”[11]. În Evul Mediu românesc, atât în Moldova cât şi în Ţara Românească, “cnejii de ţigani” erau etnici rromi şi aveau rol de intermediari între comunitatea rromă şi stat. De observat că textul documentului datează din anul 1414, dar se referă la o situaţie existentă în trecut (“unde au fost cneji Lie şi *Ţigăneştii*”).

Originea robiei

O problemă deosebit de importantă o reprezintă originea acestei robii, pentru întreaga populaţie rromă. Desigur, existau sclavi în Evul Mediu timpuriu pe întreg cuprinsul Europei, precum şi în Asia, dar aceştia erau, în principal, prizonieri de război, care nu aveau posibilitatea să se răscumpere. În Ţările Române, situaţia era diferită. Dacă erai “ţigan” erai automat rob. Deoarece foarte rar se întâmpla ca un “ţigan” să nu fie şi rob, în scurt timp, “ţigan” a ajuns să însemne “rob” şi, astfel, în documentele vremii, sunt puţine cazurile când apare în aceste situaţii cuvântul “rob” în dreptul “ţiganilor”, menţionându-se simplu “ţigan”.

S-a spus de către unii istorici că românii ar fi moştenit instituţia robiei şi pe robii rromi de la vecinii lor din Răsărit, tătarii[12]. Aceştia obişnuiau, într-adevăr, să-şi transforme prizonierii de război în robi. Însă, la venirea lor în Ţările Române, rromii aveau statut de oameni liberi, fiindcă, dacă ar fi fost robi în Bulgaria, stăpânii lor nu i-ar fi lăsat să plece în număr aşa de mare şi ar fi încercat să-i aducă înapoi, chiar şi pe cei care ajunseseră în Ţara Românească. Dacă rromii în Moldova au venit de la sud de Dunăre, din Grecia şi Bulgaria şi ar fi trecut prin Ţara Românească, atunci înseamnă că, iniţial, nici în Ţara Românească rromii nu erau robi fiindcă ar fi fost obligaţi să rămână aici şi nu ar fi putut pleca mai departe. Rromii erau liberi în Transilvania şi în tot restul Europei, ceea ce ne duce la concluzia că, atunci când au plecat din Bulgaria şi au trecut la nord de Dunăre, a existat o perioadă în care s-au putut mişca liber şi s-au putut aşeza unde voiau, şi în Ţara Românească şi în Moldova, după aceasta ei fiind robiţi. Acest lucru apare, cu atât mai mult

[11] DRH, A, vol. I, doc. 37, p. 52; DIR, A, sec. XIV-XV, vol. I, p. 33.
[12] N. Iorga, *Istoria Românilor,* Bucureşti: Editura Enciclopedică, 1993, p.110; C. C. Giurescu, *Istoria Românilor,* vol. II, Bucureşti: Editura All, 2000, p. 338.

posibil, luând în calcul şi caracterul paşnic al noilor veniţi care se deosebeau fundamental de firea războinică şi de organizarea militară a migratorilor anteriori. În Evul Mediu, toţi rromii care veneau în ţară deveneau automat robi ai domnului, dar în a doua jumătate a secolului XIV şi la început de secol XV, când autoritatea domnească era încă slabă, boierii puteau uşor înrobi micile grupuri de nomazi paşnici aşezaţi pe moşiile lor. Credem că un element important care să confirme ipoteza libertăţii iniţiale a rromilor ar fi o serie de libertăţi acordate de stăpânii robilor, între care, cele mai importante ar fi libertatea de mişcare în ţară - robii seminomazi plătind doar o dare anuală către stăpâni - şi autonomia comunităţii, indiferent dacă era nomadă sau sedentară, în exercitarea dreptului de judecată intern.

Toţi robii rromi ai unui stăpân formau “ţigănia” acestuia şi locuiau, în principal, la marginea satelor de români sau în sate integral rrome. O “ţigănie” varia ca dimensiune după numărul de robi deţinuţi şi putea fi mărită dacă stăpânul cumpăra sau dacă moştenea de la familie mai mulţi robi. Existau trei mari “ţigănii”, denumite după stăpânii în a căror proprietate se aflau. Cea mai mare era **“ţigănia domnească”**, formată din robi care aparţineau domnitorului ţării şi soţiei acestuia. Toţi rromii din ţară care nu aveau un stăpân aparţineau domnului, la fel şi cei care veneau din alte ţări şi care deveneau automat robi ai acestuia. A doua “ţigănie” era **“ţigănia mănăstirească”** sau **călugărească** şi îi cuprindea pe robii rromi care aparţineau mănăstirilor, bisericilor, schiturilor şi oricărui alt aşezământ bisericesc. **“Ţigănia boierească”** cuprindea pe robii aflaţi în proprietatea boierilor. Termenul de ”ţigănie” desemnează şi astăzi concentraţii mai mari de populaţie rromă în anumite sate sau cartiere din oraşe.

Atestarea rromilor în ţările europene

Pentru alte ţări ale Europei, prezenţa rromilor este atestată de unele

documente aşa cum arată Gh. Sarău[13], după cum urmează: 1387 - în Slovenia; 1425; în Danemarca la 1433; în Bosnia la 1443, în Polonia la 1501; în Rusia la 1501; în Scoţia la 1505; în Suedia la 1512, în Anglia la 1513, în Albania la 1522; în

1399 - în Cehia; în Germania la 1407; în Elveţia la 1414; în Franţa la 1418; în Belgia la 1419; în Olanda la 1420; în Italia la 1422; în Slovacia la 1423; în Spania la Portugalia la 1526; în Norvegia la 1540; în Finlanda la 1559; în Ţara Galilor la 1579.

Statutul social-economic şi politic al comunităţilor de rromi

Din Ţara Românească romii se deplasează constant, până la sfârşitul Evului Mediu, în Moldova. *Cronica moldo-germană* arată că Ştefan cel Mare, cu ocazia expediţiei în Ţara Românească din anul 1471, a luat "17 000 de ţigani cu dânsul în robie", cifra fiind,desigur, exagerată[14].

Pe teritoriul Ţării Româneşti şi al Moldovei, în Evul Mediu, o parte însemnată dintre "robii ţigani" şi-a continuat pe mai departe modul de viaţă semi-nomad, în special cei aflaţi în "ţigănia" domnească, în timp ce ceilalţi robi au fost aşezaţi (vătraşii) pe moşiile domneşti, mănăstireşti şi boiereşti, unde vor lucra în condiţii grele pământul. Dintre aceştia, o parte va rămâne la curtea stăpânilor, îndeletnicindu-se cu diferite ocupaţii casnice, situaţie întrucâtva mai bună decât a robilor "de ogor". Robii aparţineau domnitorului ţării, boierilor şi mănăstirilor.

I. *Rromii domneşti*, adică toţi robii din ţară care nu aparţineau mănăstirilor sau boierilor, aveau dumiri specifice, în funcţie de meserii, după cum urmează:

Aurarii sau "rudarii" erau cei mai numeroşi dintre robii domneşti şi plăteau domnului o anumită cantitate de aur scoasă din râurile ce străbat Moldova şi Ţara Românească. Procedeul de lucru îl constituia spălarea nisipului şi pietrişului adus de ape din munţi[15]. Ei

[13] G. Sarău, *Op. cit.*, p. 29.
[14] *Cronicile slavo-române din sec. XV-XVI*, publicate de Ion Bogdan. Ed. P. P. Panaitescu, Bucureşti, 1959, 9.30.
[15] Fr. Griselini,*Istoria Banatului Timişan*, trad. N. Bolocan, Bucureşti, 1926, p. 295; G. Potra, *Contribuţiuni la istoricul ţiganilor din România,* Bucureşti: Fundaţia Regele Carol I, 1939, p. 31.
[16] DIR, B, XVII, vol. III, p. 456, doc. 413.

sunt atestaţi pentru prima dată în anul 1620 în Ţara Românească[16]. Alături de aceştia mai erau *băieşii transilvani*, care se deosebeau de primii prin aceea că scoteau aurul din pietrele munţilor, din locurile numite băi, având un anumit procedeu pentru curăţirea lui.

După dispariţia acestei ocupaţii, datorită epuizării resurselor de nisip aurifer, rromii “aurari”(rudari ori băieşi) au început să prelucreze lemnul, confecţionând vase, în special linguri, blide şi albii, primind astfel denumirea de *lingurari.* Ei depindeau în continuare de domn şi obişnuiau să se aşeze prin locurile împădurite, cu copaci buni, din care îşi lucrau obiectele casnice. O parte dintre ei, cam din secolul al XIX-lea, a început să facă cărămizi, dată fiind cererea de atunci, consacrându-li-se, astfel, denumirea păstrată şi astăzi, cea de *cărămidari.*

O categorie marginală o reprezentau *netoţii,* care duceau un mod de viaţă sălbatic şi excelau în hoţii. Este posibil ca acest neam al netoţilor să fi rămas, de la sosirea lor în Ţara Românească, nerobit de stăpânii de moşii şi de domn, ei evitînd contactul cu aglomerările umane datorită fricii de robie.

Lăeşii erau de meserie *fierari*. Ei erau în acele vremuri meşterii cei mai iscusiţi în prelucrarea fierului. Vechile scrieri relatau că aceştia erau chemaţi adesea de către domn şi boieri pentru a făuri unelte şi arme.

Căldărarii prelucrează arama şi confecţionează căldări şi vase de bucătărie, cazane pentru ţuică etc.

Pieptănarii confecţionau din oase piepteni.

Zlătarii sau *inelarii* confecţionau inele şi alte bijuterii din aur şi din argint.

Ursarii au venit din sudul Dunării şi se îndeletniceau cu purtarea prin sate şi mahalalele târgurilor a urşilor îmblânziţi unde îi jucau tot anul. Erau nomazi şi locuiau în corturi. Se mai îndeletniceau şi cu creşterea catârilor şi cu confecţionarea ciururilor şi a altor obiecte mărunte din metal.

Spoitorii se ocupă cu cositoritul căldărilor făcute de căldărari.

Geambaşii aveau ocupaţie caracteristică vânzarea-cumpărarea cailor sau chiar şi furtul acestora.

Lăutarii cântau la curţile boierilor şi în crâşmele din satele şi oraşele ţării.

Clopotarii confecţionau clopote pentru biserici şi tot ei le şi trăgeau.

Florăresele şi *lustrangii* de ghete erau meseriaşi rromi ce aveau să apără mai târziu. Toate aceste delimitări le datorăm lui C. J. Popp Şerboianu[17], lui Gh. Sarău[18] şi lui Vasile Burtea[18], cea mai mare parte a lor putând fi întâlnită în documente încă din secolul al XVII-lea.

II. *Rromii mănăstireşti* se ocupau cu treburile mărunte de la mănăstire şi cu lucrarea moşiilor. Numărul lor era relativ ridicat, mănăstirile având cei mai mulţi robi rromi. Aceştia proveneau îndeosebi din înzestrări din partea domniei, testamente, donaţii, schimburi, cumpărări. Condiţiile lor de viaţă erau grele, fugind de pe domeniile mănăstirilor ori de câte ori aveau ocazia.

17 C.J. Serboianu, *Les Tsiganes...*, Paris: Payot, 1939.

18 Gheorghe Sarău,*Op. cit.*, p. 122- 129; Vasile Burtea, *Neamurile de rromi şi modul lor de viaţă*, în raportul lui J.P. Liègeois şI al lui Nicolae Gheorghe " Rromii: o minoritate a României", Oradea, 1996, p. 2-4.

III. *Rromii boiereşti* cuprindeau "ţigani" de curte şi "ţigani" de ogor. Robii de ogor munceau moşiile boierilor, iar cei de curte aveau ocupaţii, precum: slujnice sau feciori în casă, bucătărese, spălătorese, cusutorese, pitari, sacagii, vizitii, birjari,

cizmari, lăutari etc. O categorie aparte o formau argaţii, îngrijitorii şi crescătorii de animale: văcari, porcari, bivolari, herghelegii, găinărese etc. Robii de la curte erau conduşi de către un vătaf rrom, care era răspunzător faţă de stăpân.

Robii erau valoroşi pentru boier, dar, totuşi, boierii nu le făceau viaţa mai uşoară. Când un rob fugea de pe moşie în Ţara "Ungurească" (cum era numită în Evul Mediu Transilvania) sau în Moldova, erau depuse toate eforturile pentru a-l aduce înapoi. O altă destinaţie pentru fugarii rromi o reprezenta Imperiul Otoman, unde, odată ajunşi, se întâmpla

uneori ca aceştia să se “turcească”, trecând, aşadar, la religia musulmană. Într-un document din 14 noiembrie 1644 [19] se specifică foarte clar care este obiceiul din vechime al Ţării Româneşti în privinţa dreptului de stăpânire asupra robilor. Chiar şi după 20 de ani, fiind aflaţi în stăpânirea lui Mihai, judele Braşovului, Matei Basarab, cere reîntoarcerea unor robi rromi la vătaful Luca logofăt, stăpânul lor de drept.

Lămurirea neînţelegerilor de tot felul, în special clarificarea apartenenţei la un stăpân, se făcea prin delegarea unor boieri de încredere care să cerceteze cazul şi să aducă martorii (boieri sau oameni înţelepţi şi respectaţi), care mărturiseau, în cazul respectiv, iar mărturia lor era hotărâtoare în aceste situaţii. De asemenea, domnitorul citea cărţile scrise de înaintaşii săi şi vedea ce hotărâseră ei în această privinţă.

Legislaţia privitoare la rromi

Statutul juridic al robilor rromi nu cunoaşte reglementări scrise care să cuprindă toate situaţiile conflictuale ce puteau să apară între aceştia şi alte persoane. Însă documentele oglindesc, în mare măsură, obiceiul “din vechime” privitor la robi, obicei care intră treptat în alcătuirile de legi de mai târziu, din secolele XVII-XIX. Reglementările moldovene completează pe cele din Ţara Românească, nefiind deosebiri majore în statutul juridic al robilor din cele două ţări române.

[19] *Cat. Doc.Ţ. R.*, vol. V, p. 618.

Robii rromi pe parcursul întregii perioade de sclavie în care s-au aflat în cele două ţări române, nu beneficiază de un statut juridic care să le confere drepturi minime şi să-i apere în judecăţi. “Robul nu este subiect de drepturi” el fiind asimilat proprietăţilor stăpânului, spuneau Al. Georgescu şi Ovid Sechelarie [20]. Conflictele dintre rob şi o persoană liberă, străină de familia stăpânului robului, deveneau un conflict între stăpânul robului şi persoana în cauză. Robul nu este răspunzător pentru actele sale, acestea privindu-l pe stăpân, dar în cazuri mai

grave (furt de cai, ucidere etc.) stăpânul putea renunţa la rob şi nu mai acorda despăgubiri, robului urmând a-i fi aplicată pedeapsa care putea fi cea capitală. Foarte bine ilustrează aceasta un document din 17 mai 1652 care ne arată că Radu, mare comis, răscumpără de la moarte, cu o sumă mare de bani, un "copil de ţigan", care comisese o faptă gravă[21].

Carte românească de învăţătură, prima culegere de legi din Moldova, stabilea la anul 1646 câteva repere în privinţa drepturilor şi a obligaţiilor robilor rromi. Astfel, robul cumpărat era dator să-şi ajute stăpânul[22], iar robul care se făcea vinovat de ceva în faţa stăpânului său trebuia să-i suporte pedeapsa, bătaia pe care o primea fiind administrată cu băţul ori cu biciul, robul putându-se împotrivi doar dacă stăpânul era pe cale să-l omoare. În acest caz robul îşi putea chiar ucide stăpânul, fără a suporta vreo pedeapsă [23].

În fapt, stăpânii puteau să le facă orice robilor, numai să nu-i omoare. Legea era că, dacă un rob era omorât, ucigaşul trebuia să-l plătească [24] sau putea chiar să fie şi el omorât pentru această crimă. La data de 28 mai 1634, Marica, nevasta unui boier, era chemată în faţa domnului Radu Vodă, care vrea s-o omoare, pentru că jupâniţa sugrumase doi copii de ţigan cu mâinile ei.

Răpirea roabei reprezenta aceeaşi vină ca şi răpirea unei fecioare, ori a unei femei măritate, văduve etc. [25]. Jignirea robului, fără motiv, de către altul, în afara stăpânului său, era considerată jignire a stăpânului şi era pedepsită, dar jignirea robului vinovat de ceva nu era ocară şi pentru stăpânul acestuia [26].

---

[20] Al. Georgescu, O. Sachelarie, *Judecata domnească în Ţara Românească şi Moldova 1611-1831,*Bucureşti: Ed. Academiei, 1982,p. 112.
[21] *Cat. Doc. Ţ.R.,* vol. VII, p. 241, doc. 688.
[22] *Carte românească de învăţătură.* Ediţie critică, Bucureşti: 1961, p. 101.
[23] *Idem,* p. 154.
[24] *DRH, B,*XXIII, doc. 190.
[25] *Carte românească pentru învăţătură,* p. 130.
[26] *Idem*, p. 154.

Căsătoria

Doi robi se puteau căsători, însă cu acceptul stăpânului, iar dacă aveau stăpâni diferiţi, era nevoie de aprobarea ambilor stăpâni. În mod

obişnuit, se ajungea la o înţelegere între aceştia; fie că un stăpân îl cumpăra pe robul care urma ca, prin căsătoria cu celălalt, să vină pe moşia sa, fie că se făcea un schimb compensator, stăpânul dând pentru robul pe care-l obţinea un alt rob, de o valoare egală sau apropiată. Pentru această situaţie, majoritatea documentelor secolului al XVII–lea specifică "ţigan pentru ţigan, după cum este legea". În documentul din 29 iunie 1634, apare faptul că "ţiganul" Radu Guze din "ţigănia" mănăstirii Bistriţa era căsătorit cu o "ţigancă" a căpitanului Răzvan. Stăpânii nu-i despart, dar Radu Guze plăteşte impozit separat [27]. Erau însă frecvente şi căsătoriile fără voia stăpânilor. La 18 iulie 1777, de pildă, un "ţigan boieresc" din Moldova fuge în Ţara Românească, unde se căsătoreşte cu o "ţigancă" boierească. Boierul din Moldova este despăgubit de boierul din Ţara Românească, care îi păstrează pe rob şi pe copiii lui [28].

Căsătoriile între robi şi oamenii liberi, atât în Muntenia cât şi în Moldova, până în prima jumătate a secolului al XVIII-lea, se făceau după regulile prevăzute în "obiceiul pământului", ceea ce înseamnă, după vechile obiceiuri şi tradiţii ale ţării.

Căsătoriile făcute de rromi, după obiceiul lor, adică fără a cere voie de la stăpânii lor, nu erau luate în seamă, femeia şi copiii acesteia revenind stăpânului ei. Se impunea juzilor rromi să supravegheze ca astfel de căsătorii să nu se facă, în caz contrar erau pedepsiţi, atât ei cât şi robii în cauză [29]. Aceste căsătorii se petreceau de cele mai multe ori fără ca stăpânii robilor să ştie de ele şi să le încuviinţeze. De obicei, femeia fugea la bărbat şi, până a putea fi despărţiţi aveau şi copii împreună. În multe rânduri, familia era despărţită, iar copiii erau împărţiţi între stăpâni sau între moştenitorii acestora.

Un rrom sau o rromnie, eliberaţi de robie, nu aveau drept de a se cununa cu oamenii liberi; numai copiii lor erau liberi pe deplin, bucurându-se de toate drepturile unei persoane libere [30].

---

[27] *DRH*, XXIV, p. 415.
[28] *Acte judiciare din Ţara Românească 1775-1781*, Bucureşti: Ed. Academiei, 1973, p. 408-409.
[29] B. Th. Scurtulescu, *Situaţia juridică şi economică a ţiganilor din Principatele române.*Teză pentru doctorat, Iaşi, 1938, p. 21.
[30] *Idem,* p. 23.

În Muntenia, în anul 1714, mitropolitul ţării, datorită faptului că un om liber căsătorit cu cineva în stare de robie devenea rob, interzice preoţilor să mai dea binecuvântarea la cununie în aceste situaţii. Odată cu trecerea timpului însă, lucrurile încep să se schimbe spre bine, dar într-o măsură foarte mică.

Constantin Mavrocordat, domnitorul Moldovei, în martie 1743, interzice stăpânilor să-i despartă pe soţii "ţigani", care aparţineau unor proprietari diferiţi [31]. Copiii rezultaţi din această căsătorie puteau în continuare să fie împărţiţi între stăpâni, dacă aceştia nu cumpărau întreaga familie pentru a nu o despărţi. Situaţia era aceeaşi şi pentru Ţara Românească.

Femeia era plătită cu 50 de lei, iar bărbatul cu 70 lei. Însă cei care ştiau o meserie trebuia să fie plătiţi mai bine, întrucât la preţul pentru om se adăuga preţul pentru meseria pe care o cunoşteau. Totodată, copiii nu mai puteau fi despărţiţi de părinţii lor, căci unul dintre stăpâni trebuia să cumpere întreaga familie de robi. Copiii peste 16 ani erau plătiţi ca adulţi, iar cei sub această vârstă - la jumătate din preţ [32].

În secolul al XVIII-lea, au loc schimbări în ceea ce priveşte căsătoriile mixte (rrom cu româncă sau român cu rromnie). Până atunci, regula era că soţul liber, prin căsătoria cu o roabă, devenea rob, ca şi copiii născuţi din această legătură.

Aşezământul lui Constantin Mavrocordat interzicea căderea în sclavie a persoanelor libere care se căsătoreau cu sclavi rromi. Copiii care se năşteau erau liberi. *Se pare că în epoca imediat anterioară adoptării acestei măsuri, căsătoriile mixte erau frecvente. Pentru boieri ele erau un mijloc de a-şi spori numărul robilor, dar pentru stat ele însemnau însă o pierdere, ţăranul transformat în rob particular fiind scutit de bir şi de celelalte obligaţii publice. De aceea, este posibil ca renunţarea la obiceiul care făcea posibilă înrobirea românilor să se fi făcut şi din considerente fiscale,* ne spune V. Achim [33]*.* În anul 1766, legea a interzis aceste căsătorii, oprindu-i pe preoţi să cunune în astfel de situaţii. Dacă s-a produs, totuşi, căsătoria, soţii trebuia să fie despărţiţi, dar copiii rămâneau liberi [34].

[31] G. Potra, *Contribuţiuni...,* p. 107.
[32] V. Achim, *Op. cit.*, p. 42.
[33] *Idem*, p. 42.
[34] I. Peretz, *Robia*. Curs de istoria dreptului român, vol. IV, Bucureşti, 1939, p. 47-54.

"*Sobornicescul hrisov* din 1785 interzice cu desăvârşire căsătoriile între "moldoveni" şi "ţigani" şi declară nevalabile aceste căsătorii. Copiii născuţi din asemenea căsătorii erau consideraţi "ţigani", deci robi. Aceasta a însemnat întoarcerea la "obiceiul ce s-au urmat din vechi", adică anularea reformei. În Moldova, fenomenul de înrobire prin căsătorie a fost remarcat până târziu" [35].

În Ţara Românească, *Pravilniceasca Condică* din anul 1780 prevedea că robii care se căsătoreau cu o femeie slobodă erau despărţiţi de îndată, iar copiii care se năşteau deveneau slobozi [36]. În situaţia înrobirii prin intermediul căsătoriei, oamenii liberi dădeau scrisori la mâna egumenilor că acceptă de bună voie noua situaţie, că vor munci la fel ca ceilalţi robi, că nu vor umbla niciodată să-şi recapete libertatea, adică făcând apel la justiţie.

Proprietatea

Rromii liberi posedau proprietăţi imobiliare, asupra cărora dispuneau după voinţă. Astfel, le puteau vinde, schimba, dona sau lăsa prin testament. De exemplu, la 1 iunie 1760, Chiriac "ţiganul" cu soţia sa Ioana au vândut cu suma de 25 lei un loc al lor din târgul Bârladului [37].

În Ţara Românească, la anul 1670, aflăm că Antonie voievod întăreşte pitarului Radu Ţigănescu stăpânirea unui loc, de pe care să gonească pe rumânii şi "ţiganii" care au acolo case (să-şi facă altele unde vor putea), şi să-i oblige să-şi plătească chiria până la aceea dată [38].

Actele de vânzare-cumpărare ale robilor se făceau ca şi pentru vânzarea oricărui alt lucru, respectându-se regulile de întâietate. Adică, primul drept în cumpărarea lor îl aveau membrii familiei stăpânului, în primul rând copiii acestuia, fraţii, apoi rudele de gradul doi, rudele mai îndepărtate, urmau vecinii şi, pe urmă, străinii de familie şi de locurile

respective. La redactarea actului trebuia să fie de faţă şi un oarecare număr de martori. După încheierea actului, urma şi confirmarea domnească, pentru ca nimeni să nu-i poată contesta valabilitatea. Existau şi situaţii când un rob rrom vindea, la rândul lui, femeia sau copiii unui alt rrom, căruia îi era dator şi nu-şi putea plăti datoria. Preţurile variau după numărul de robi vânduţi şi după calitatea lor ca muncitori. Bărbaţii erau cei mai scumpi, fiind mai puternici şi cunoscând meserii utile stăpânilor.

[35] V. Achim*, Op. cit.*, p. 42.
[36] *Pravilniceasca Condică, 1780,* Ediţie critica, Bucureşti: Editura Academiei, 1957, p.148/7.
[37] B. Th. Scurtulescu, *Op. cit.*, p. 28.
[38] G. Potra, *Documente privitoare la istoria oraşului Bucureşti (1594-1821),* Bucureşti: Ed. Academiei, 1961.

Copii aveau preţuri mai mici, lucru absolut normal în condiţiile unei capacităţi de muncă mai mici şi ale riscului sporit de îmbolnăviri care-l prezentau. Copiii erau o investiţie într-un viitor nesigur, atât pentru stăpâni, cât şi pentru copii. Diferenţele mari de preţ în dreptul copiilor puteau fi cauzate, mai mult ca la adulţi, de vârsta acestora, valoarea lor fiind sensibil alta la diferenţe de numai câţiva ani. Preţul robilor în secolul XVII se modifică continuu, crescând, în 60 de ani, de aproape patru ori[39]. Uneori "ţiganul" domnesc, sau aşa - zis *slobod*, silit de lipsa hranei sau din cauza datoriilor, se vindea pe sine pe un preţ de nimic. Alteori, părinţii îşi vindeau copiii din cauza foametei. La data de 29 iulie 1627, Băjan se vinde ca rob popii Iane clisiarul pe 17 ughi şi 1000 de aspri, iar popa Iane se angajează să nu-l vândă, ci ca să-i fie "ţâgan" de moştenire lui şi copiilor lui[40]. Existenţa robilor rromi în Ţara Românească şi Moldova cunoaşte cele mai spectaculoase răsturnări de situaţii odată cu modificarea stării financiare a stăpânilor, vânzarea lor fiind de multe ori cea mai la îndemână modalitate de a plăti o datorie sau de a se răscumpăra din robia turcească sau tătărească.

Robii erau buni la orice, fiind echivalaţi cu orice are valoare, erau vânduţi, sunt dăruiţi la cununie, ca zestre, daţi pomană la mănăstire, pentru a le fi amintite stăpânilor numele la slujbe, erau schimbaţi pe

animale, pentru “nădragi de postav”, erau daţi “cap pentru cap” la eliberarea din “rumânie”, iar în cazul în care nu se supuneau şi “vor umbla de capetele lor, cu semeţie, să-i batã mult”[41].

Organizarea socială a rromilor în Evul Mediu

Rromii sedentari (aşezaţi) trăiau în grupuri, cel mai mic grup fiind familia. Pentru Ţara Românească şi Moldova, familia se regăseşte în documente sub denumirea de sălaş, în Transilvania vorbindu-se uneori şi de cort. Tipul de familie nu diferea de cel al ţărănimii române majoritare, fiind o familie nucleară formată din bărbat, femeie şi copii, în cazuri foarte rare copiii fiind şi ei căsătoriţi.

---

[39]P. Petcuţ*, Robii rromi în Ţara Românească în prima jumătate a sec. Al XVII-lea.*Lucrare de licenţă, Universitatea Bucureşti: Facultatea de Istorie, 2002.
[40] *DRH, B,* XXI, doc. 263.
[41] *Cat. Doc. Ţ.R., vol. V,* doc. 838.

La rromii nomazi sălaşul desemna mai multe familii grupate după rudenie ce practicau aceeaşi meserie. Acesta mai era numit şi ceată. În Transilvania, V. Achim ne spune că sălaşul era numit de obicei “companie”. În general, numărul familiilor care alcătuiau o ceată era mic, în a doua jumătate a sec. al XVIII-lea şi prima jumătate a sec. al XIX-lea el ridicându-se la 30-40 de familii[42]. “Cetele erau alcătuite pe baze profesionale: aurari, lingurari, ursari etc.; în deplasarea lor prin ţară pornea, de regulă, toată ceata” [43].

Ceata de rromi avea un şef propriu, care purta numele de *jude* sau *giude,* în Ţara Românească şi Moldova, şi de *voievod* în Transilvania. Şefii cetelor erau aleşi de membrii comunităţii , în cadrul unei adunări la care participa tot grupul şi care se desfăşura după un anumit ritual. Aceştia erau aleşi dintre bărbaţii rromi consideraţi a fi cei mai puternici şi cei mai înţelepţi. Funcţia era deţinută pe viaţă, dar nu era ereditară. Aceste căpetenii constituiau un fel de aristocraţie a rromilor.

Peste un număr oarecare de juzi era bulibaşa care, în afară de încasarea impozitului, judeca toate neînţelegerile dintre familiile unei cete sau chiar neînţelegerile membrilor dintr-aceeaşi familie. Acesta

judeca adulterele, înşelăciunile, bătăile, având şi dreptul de aplicare a pedepselor.

În Transilvania rromii nu au fost robi, ci erau organizaţi, după modelul românesc, într-un voievodat, care avea o largă autonomie judiciară şi era condus de un voievod. Câteva diplome, date de regii Ungariei şi principii transilvăneni, în secolul al XV-lea şi al XVI-lea, unor cete de rromi în frunte cu voievodul lor, ne arată acest aspect. În diploma din anul 1422, regele Sigismund confirmă voievodului Ladislau dreptul de judecată asupra supuşilor lui rromi [44].

În rescriptul din anul 1476 al regelui Matei Corvin, în legătură cu rromii de la marginea oraşului Sibiu, voievodului şi vicevoievodului Transilvaniei le era interzis să-i mai judece pe rromi, dreptul de judecată revenind oraşului Sibiu. Regele dorea, cu această ocazie, să conserve libertatea şi drepturile rromilor şi să le facă posibilă o viaţă liniştită şi în conformitate cu obiceiurile lor [45].Rromii din Ardeal se aflau sub jurisdicţia oraşelor lângă care trăiau şi pentru care îndeplineau diferite munci de reparare a zidurilor oraşelor sau de ducere a corespondenţei.

[42] V. Achim, *op. cit.,* p.59.
[43] Idem, p. 59.
[44] Idem, p. 46.
[45] Adalbert Gebora, *Situaţia juridică a ţiganilor din Ardeal (teză de doctorat),* Bucureşti: Ed. Universităţii din Bucureşti, 1932, p. 14.

Dieta Transilvaniei hotărăşte, la anul 1588, desfiinţarea primului "voievodat al ţiganilor". Consecinţa a fost desfiinţarea impozitului plătit de către rromi voievodului lor. Decizia Dietei este executată în anul 1607[46].

În perioada 1685-1686, izvoarele istorice ale Braşovului consemnează că nu mai există libertatea meseriilor în favoarea rromilor. Li se interzice astfel de a deţine oi şi li se ia dreptul de a face comerţ. Singurele mijloace de a câştiga pâinea rămâneau comerţul cu cai, obişnuita lor ocupaţie, confecţionatul cuielor şi executarea de mici reparaţii, probabil la ghete, ne spune A. Gebora[47].

Când rromii se judecau cu cineva din afara cetei, cazul era de competenţa justiţiei statului. Acesta este aspectul cel mai important al autonomiei de care se bucurau comunităţile de rromi nomazi în

Transilvania şi în Ungaria, ca, de altfel, şi în Ţara Românească şi în Moldova.

După dreptul de judecată, cea de-a doua atribuţie importantă care revenea şefului rrom o constituie strângerea taxelor pe care comunitatea în ansamblu sau fiecare în parte le datorau statului, autorităţilor locale sau, în unele cazuri, stăpânului feudal pe a cărui moşie se aflau. Pentru aceasta şeful rrom era scutit de plata impozitului şi de celelalte obligaţii. Judele sau voievodul îndeplinea, în acest fel, rolul de intermediar între comunitate şi autorităţi.

În Ţara Românească şi în Moldova, statul, printr-o reţea de slujbaşi, supraveghează "ţiganii domneşti" dintr-o regiune sau pe toţi "ţiganii" de un anumit neam din toată ţara sau dintr-o parte a ei. În primul document, care îi atestă, în 1458, în Ţara Românească, ei poartă numele de "cnezi de ţigani"[48]. Ulterior, aceşti slujbaşi se numesc "vătafi de ţigani" sau "vornici de ţigani"*.*

Supravegherea tuturor "ţiganilor domneşti" din ţară era de competenţa unui înalt dregător. În Ţara Românească această funcţie revenea *marelui armaş*, iar în Moldova, din secolul al XVII-lea, *hatmanului*.

Un rrom este descris de preotul bucovinean Dimitrie Dan la 1892 astfel: "*Ţiganul are o statură mijlocie, este slab şi nicicând gras la trup, capul lui este bine proporţionat, faţa lui joasă, lată şi de culoarea bronzului, nasul lui e mai ridicat*

[46] *Idem*, p. 28.
[47] *Ibidem*
[48] *DRH, B*, I, p. 201-202

decât la europeni, gura e cam mare, grumazul scurt şi tare, braţele sunt scurte, părul capului este creţ şi negru ca pana corbului, are ochii ca scânteia de sclipitori şi, de regulă, de culoare neagră, dar, câteodată, suri sau albaştri, dinţi albi ca zăpada şi sănătoşi.

Femeile de ţigan, mai ales cele bătrâne, se ocupă cu căutarea în cărţi, bobi, în palmă etc., cu descântecele, fermecătoria etc., toate fiind

arte aduse din India. Deşi ei îşi conformează portul după portul ţării în care trăiesc, poartă pretutindeni cu mare plăcere peste cămaşă o curea lată împodobită cu bumbi galbeni sau albi de metal, apoi o traistă de piele tot astfel decorată cu bumbi lucitori, lănţişoare şi cruciuliţi etc. Şi astfel de obiecte lucitoare le place a-şi anina peste tot unde se poate, astfel mai poartă cu mare plăcere mulţime de inele, verigi, ba chiar şi cercei în urechi, ca să aibă noroc şi să nu fie deocheţi. Femeile, care, nu arareori, şi mai ales în tinereţe, sunt de-o frumuseţe rară, arată la alegerea toaletei lor mult gust; capul şi-l leagă, mai ales în Bucovina, cu un şal mare galben sau roşu de lână, au predilecţiune pentru culori intense, fuste de lână cumpărate de la oraş şi un cojoc mare din piei de oaie.

Atât fetele cât şi nevestele poartă la gât salbe preţioase de monede vechi de argint şi de aur în valoare de mai mulţi galbeni. Copiii de ţigan însă nu se îmbracă, ci aleargă pe drumurile satelor în costumul strămoşului Adam ” [49].

În secolul XVIII, Fr. Griselini, în Istoria Banatului Timişan, ne lasă următoarea descriere a rromilor întâlniţi: *“Înfăţişarea lor extraordinară este întru toate uniformă. Au ochii negri strălucitori, de care culoare este şi părul lor lung şi creţ; culoarea feţei măslinie, buze roşii, dinţi foarte albi; faţa lor mai mult ovală, obraji puţin umflaţi, bărbia ascuţită şi fruntea îngustă; la statură bine făcuţi, nici unul pântecos”* [50].

Istoricul Viorel Achim descrie în felul următor situaţia existentă în Transilvania. Până la mijlocul secolului al XVIII-lea rromii interesau autorităţile statului mai ales din punct de vedere fiscal, avându-se grija unei evidenţe cât mai stricte a numărului lor şi a impozitelor care trebuia să le plătească, după această dată, în timpul împărătesei Maria Tereza (1740-1780) şi a fiului ei, Iosif al II-lea (1780-1790), s-a

[49] D. Dan, *Ţiganii din Bucovina,* Cernăuţi, 1892.
[50] Fr. Griselini, *Op. cit.,* p. 147.

încercat o politică generală, cu caracter gradual, referitoare la sedentarizarea şi asimilarea rromilor.

În timpul Mariei Tereza, s-au dat patru decrete în această direcţie. În anul 1758 s-a decretat obligativitatea stabilirii rromilor într-un anumit loc, care trebuiau să plătească impozite la stat şi aveau un număr de obligaţii faţă de nobil (nu puteau deţine cai şi căruţe, iar pentru părăsirea satului aveau nevoie de autorizaţie specială). În anul 1761, printr-un decret, li se dă numele de “ţărani noi” sau “unguri noi”. Tinerii de peste 16 ani puteau fi înrolaţi în armată. Decretul din anul 1767, al treilea la număr, desfiinţează jurisdicţia voievodului asupra rromilor, ei fiind supuşi sistemului administrativ obişnuit. Este interzisă folosirea limbii rromani, ca şi portul şi ocupaţiile specifice rrome. Ultimul decret, din anul 1773, interzice căsătoriile între rromi, iar căsătoriile dintre rromi şi persoane de altă etnie sunt reglementate strict. Copiii rromi cu vârste de peste cinci ani urmau a fi ridicaţi şi încredinţaţi unor familii nerrome. Toate aceste orânduiri i-au vizat pe rromii din regatul Ungariei, incluzând deci şi regiunile din vestul României de azi.

Principatul Transilvaniei cunoaşte extinderea acestor legi asupra sa în timpul lui Iosif al II-lea, care continuă politica promovată de mama sa în privinţa rromilor. O ordonanţă în 59 de puncte, dată la 9 oct. 1783, hotăra, pentru rromii din Ungaria şi Transilvania, următoarele:

- se interzice rromilor să mai locuiască în corturi;
- de acum încolo rromii se supun judecătorului sătesc;
- copiii rromi de la patru ani în sus urmează ca, cel puţin tot la al doilea an, să fie repartizaţi în aşezările vecine;
- nomadismul este interzis; rromii sedentari au voie să meargă la târg sau în altă parte, numai în cazuri de necesitate şi cu aprobare specială;
- rromii nu mai pot deţine cai cu scopul de a-i vinde; ţăranii rromi au voie să aibă cai, doar pentru a-i folosi la muncile agricole.
- devine obligatorie folosirea îmbrăcăminţii şi a limbii locuitorilor majoritari;

- dacă vorbeai în limba rromani erai pedepsit cu 24 de lovituri de bâtă;
- se interzice rromilor să-şi schimbe numele;
- casele trebuie numerotate;
- se interzic căsătoriile între rromi;
- autorităţile judiciare locale înaintează lunar rapoarte asupra modului de viaţă a rromilor din district;
- limitarea pe cât posibil a numărului de rromi muzicanţi;
- cerşitul este interzis;
- copiii rromi trebuie să meargă la şcoală, sub răspunderea preotului;
- în vederea sedentarizării rromilor, feudalii trebuiau să le pună la dispoziţie o bucată de pământ;
- cei care îşi vor părăsi locuinţele şi slujbele vor fi trataţi ca vagabonzi şi readuşi la locurile lor [51].

Desigur că aceste dispoziţii nu s-au aplicat în totalitatea lor în nici o parte din teritoriile amintite mai sus, existând diferenţieri de amplitudine de la o provincie la alta. Acelaşi Viorel Achim spune că, din punct de vedere fiscal, existau, în Transilvania, trei categorii de "ţigani":

1) "Ţiganii fiscali spălători de aur", care, în baza unei autorizaţii, se ocupau cu strânsul aurului din nisipul unor râuri. Activitatea lor era supravegheată de oficiile montanistice şi ei se aflau sub jurisdicţia acestora. Îndeletnicirea era sezonieră, rromii fiind, de fapt, nomazi, la anul 1781 numărând 1291 familii.

2) "Ţiganii fiscali taxalişti" plăteau erariului o taxă anuală. Erau nomazi, organizaţi în cete conduse de voievozi. În anul 1781, numărau 1239 de corturi cu 26 voievozi.

3) "Ţiganii care ţineau de marii proprietari de pământ şi de oraşe". Erau iobagi sau jeleri pe moşiile nobiliare, în principal ocupându-se cu diferite meşteşuguri. La anul 1781 erau 12686 capi de familie împreună cu soţiile lor [52].

Dezrobirea

O mare parte a populaţiei rrome era deja aşezată în localităţi înainte de epoca dezrobirii. Mihail Kogălniceanu, la anul 1837, remarca faptul că

rromii aşezaţi în sate şi oraşe aveau locuinţe stabile, că şi-au uitat cu totul limba, şi-au pierdut moravurile şi obiceiurile pe care le aveau ceilalţi rromi nomazi, astfel încât nu mai puteau fi deosebiţi de români [53].

[51] V. Achim, *Op. cit.*, p. 70-71.
[52] *Idem,* p. 74.
[53] Despre dezrobire la: M. Kogălniceanu, *Schiţă despre ţigani,* trad. G. Ghibănescu, Iaşi, 1900; idem, *Desrobirea ţiganilor. Ştergerea privilegiilor boiereşti. Emanciparea ţăranilor,* Bucureşti: Tipografia Carol Göbl [discursul rostit în şedinţa solemnă din 1/13 aprilie 1891 la Academia Română], 1891; G. Potra, *Contribuţiuni...,* p. 107-118; V. Achim, *Op. cit.,* p.76-98.

Până la eliberarea din robie nu au existat măsuri speciale din partea statului în vederea sedentarizării lor, aceasta producându-se într-un mod natural. Statul şi particularii încep să-şi închirieze, pentru sume însemnate de bani, robii, care sunt tot mai mult folosiţi în agricultură, odată cu creşterea importanţei acesteia.

Boierii tineri care erau proprietari de robi călătoresc în Europa şi învaţă la Universităţile din Paris, Viena, Berlin, iar când se reîntorc în ţară îşi dau seama că robia rromilor este o ruşine a ţării în faţa statelor civilizate şi încearcă a schimba acest lucru [54].

Eliberarea rromilor din robie a fost prima mare reformă socială şi a durat aproximativ 20 de ani. În anul 1839, este desfiinţată interdicţia de căsătorie cu români, respectiv cu romance, iar în anul 1844 se interzice desfacerea cununiei dintre rob şi liber. În aceste cazuri, cel aflat în robie devine om liber, el fiind obligat să se răscumpere, plătind stăpânului pentru persoana sa. Dacă nu avea aceşti bani, ei aveau să fie daţi cu împrumut din fondul veniturilor bisericeşti. Copiii rezultaţi din căsătoriile între persoane libere şi robi erau liberi.

Prima lege care a desfiinţat robia unei categorii de rromi a fost adoptată, în Ţara Românească, la 22 martie 1843. Câţiva ani mai târziu, la 11 februarie 1847, la propunerea domnitorului Gheorghe Bibescu, se votează o lege prin care sunt eliberaţi din robie toţi rromii mitropoliei, ai episcopiilor, ai mănăstirilor şi metocurilor, ai bisericilor şi ai oricărui alt

aşezământ public. Legea nu prevede nici o despăgubire. Impozitul pe care statul urma să îl încaseze de la persoanele eliberate urma să servească la răscumpărarea robilor pe care boierii îi vor vinde.

În Moldova, la 31 ianuarie 1844, la propunerea domnitorului Mihail Sturza, a fost adoptată legea care îi elibera pe rromii aparţinând bisericii şi mănăstirilor. Impozitele adunate de la ei formau un fond special destinat răscumpărării robilor pe care particularii îi scot la vânzare. La 14 februarie 1844, a fost votată legea prin care robii statului, atât cei aşezaţi în localităţi cât şi cei nomazi, deveneau liberi, dobândind aceleaşi drepturi ca şi ceilalţi locuitori ai ţării.

[54] G. Potra, *Contribuţiuni...,* p. 108-110; V. Achim, *op. cit.,* p. 85.

Barbu Ştirbei (1849-1856), noul domnitor al Ţării Româneşti de după Revoluţia de la 1848, este interesat de problema robilor rromi. La 22 noiembrie 1850, a fost dată o poruncă domnească, prin care se interzicea ca familiile de rromi să mai fie despărţite prin vânzare sau donaţie. Sunt interzise şi vânzările de rromi între particulari, atunci când este vorba de una până la trei familii; proprietarul trebuia să se adreseze statului care îi cumpăra şi îi punea imediat în libertate. În anul următor, se ia hotărârea ca statul să-i cumpere pe robii care sunt bătuţi de stăpânii lor. La 20 februarie 1856, a fost desfiinţată robia rromilor particularilor, care primeau despăgubire 10 galbeni pentru fiecare individ.

În Moldova, la cererea domnitorului Grigore Alexandru Ghica, Petre Mavrogheni şi Mihail Kogălniceanu au redactat un proiect de lege prin care se desfiinţa robia ultimei categorii de rromi robi, cea a “particularilor”. Legea a fost votată, la 22 decembrie 1855, de către Divanul Obştesc al ţării. Proprietarii urmau să primească o despăgubire de 8 galbeni, pentru lingurari şi vătraşi, şi de 4 galbeni pentru lăieşi. Robii au fost eliberaţi, dar statul nu a dat rromilor pământul şi uneltele necesare lucrării lui, cu toate că, din punct de vedere juridic, au fost asimilaţi ţăranilor şi plăteau impozit la stat. Astfel, rromii au trebuit să lucreze mai departe pe pământul foştilor stăpâni, viaţa lor neschimbându-se semnificativ. Abia prin reforma agrară din anul 1864,

din timpul lui Al. I. Cuza, unii rromi primesc pământ, devenind mici ţărani proprietari de pământ.

În Ţara Românească, statistica întocmită de Ministerul de Finanţe în anul 1857 îi înregistrează pe toţi rromii eliberaţi, pe categorii de provenienţă. Exista un număr de 33 267 familii de ‘’emancipaţi’’, ceea ce înseamnă aproximativ 166 335 persoane. Având în vedere că în ţară existau, conform aceleeaşi statistici, 466 152 familii (x 5 = 2 330 760 suflete), înseamnă că robii emancipaţi reprezentau 7,13% din populaţia ţării.

În Moldova, începând cu anul 1856, când au fost eliberaţi robii particularilor, rromii nu mai figurează în statistici, fiind consideraţi români. Estimările din epocă ne dau cifre care se situează în jurul valorii de 100 000 - 120 000 romi, ceea ce dintr-un total al populaţiei Moldovei de 1 463 927 (recenzate la 1859) procentul era tot cam 7% [55]. În total, în Ţara Românească şi în Moldova, trăiau aproximativ 200 000 - 250 000 de rromi, însemnând o treime din numărul rromilor din Europa [56].

[55] V. Achim, *op. cit.,* p. 82-83.
[56] J. A. Vaillant, *Les Rômes. Histoire vraie des vrais Bohémiens,* Paris, 1857, p. 481-482.

După “dezrobire” şi până la începutul secolului XX, se constată un proces demografic de emigrare a unor grupuri mici de rromi, care pleacă în ţări din Europa Centrală şi de Vest şi Rusia. Grupuri însemnate de rromi ajung şi în America, Australia şi Africa de Sud.

Perioada interbelică

După realizarea Marii Uniri şi după formarea statului România, numărul populaţiei de rromi a crescut datorită numărului mare de rromi care trăia în Transilvania, unde nu fuseseră robi, şi din Basarabia, dar la recensământul general din anul 1930 s-au declarat *ţigani* 262 501 persoane, adică 1,5% din populaţia ţării [57]. 221 726 rromi (84,5% din total) locuiau în sate, iar 40 775 (15,5%) în oraşe. O simplă comparaţie între cifrele anterioare - care numai pentru Ţara Românească şi Moldova dădeau această cifră - şi rezultatele recensământului din 1930 denotă că rezultatele lui nu redau exact numărul rromilor care trăiau în România.

Ion Chelcea, în anul 1944, considera că numărul rromilor ar fi fost de 525 000 [58].

Multe ocupaţii sunt abandonate de rromi, ca urmare a concurenţei care îşi face apariţia pe piaţă, determinând, în acest fel, o reorientare care duce la practicarea unui comerţ ambulant, mai ales cu produse textile.

Perioada interbelică se remarcă prin începutul mişcării rrome de emancipare şi prin apariţia unor învăţaţi rromi cărora nu le-a fost ruşine să recunoască faptul că sunt rromi. Au fost înfiinţate organizaţii socio-profesionale proprii, cea mai importantă fiind Asociaţia Generală a Ţiganilor din România, înfiinţată în martie 1933, la Bucureşti, de Calinic I. Popp-Şerboianu. Se aveau în vedere: alfabetizarea, publicarea de cărţi privind istoria rromilor, înfiinţarea unei universităţi populare rrome, a unui "muzeu naţional" rrom, înfiinţarea de ateliere unde să lucreze rromi, colonizarea tuturor rromilor nomazi, înfiinţarea de "sfaturi judeţene" şi a unui "sfat suprem al bătrânilor" pentru rezolvarea unor litigii între rromi etc [59].

G. A. Lăzărescu-Lăzurică, scriitor şi gazetar rrom, iniţial colaborator al lui Şerboianu, a părăsit Asociaţia şi a pus bazele Uniunii Generale a Rromilor din România, al cărei prim congres (8 octombrie 1933) a ales comitetul de conducere şi ca preşedinte activ pe Lăzurică, iar ca preşedinte onorific pe muzicianul Grigoraş Dinicu. Sub următorul preşedinte, Gheorghe Niculescu[60], U.G.R.R. s-a dovedit activă în relaţiile rromilor cu autorităţile şi a editat organe de presă proprii: *O Róm* la Craiova (septembrie-octombrie 1934) şi *Glasul Romilor* la Bucureşti (1934-1941).

[57] Datele din recensământul din 1930 privitoare la rromi au fost preluate din V. Achim, *Op. cit.*, p. 120-122.
[58] I. Chelcea, *Ţiganii din România. Monografie etnografică,* Bucureşti: Imprimeria Institutului Statistic, 1944, p. 63-65.
[59] V. Achim,*Op. cit.,* p. 128-129.

"Problema" rromilor în timpul regimului Antonescu

Apariţia "problemei" rromilor este, pe de-o parte, consecinţa evoluţiei naţionalismului românesc, iar pe de altă parte a modificării regimului politic din România, prin guvernarea generalului Ion

Antonescu. Politica de “românizare”, care a dus la deportarea rromilor în Transnistria în vara şi la începutul toamnei lui 1942 a constituit, aşa cum a declarat mareşalul Ion Antonescu la procesul său din 1946, propria hotărâre. Deportarea s-a făcut în baza unui recensământ din data de 25 mai 1942 [61], care a clasificat rromii propuşi pentru deportare în două mari categorii: 1) rromi “nomazi” (căldărari, lingurari) şi 2) rromi “stabili” care nu aveau mijloace de existenţă sau ocupaţii precise ori care făcuseră puşcărie. Dintre rromii “stabili”, au fost astfel recenzaţi pentru deportare 4.496 bărbaţi, 4.710 femei şi 10.011 copii, 601 vehicole şi 1151 animale. Evacuarea rromilor nomazi a fost făcută potrivit ordinului nr. 1051, din data de 24 mai 1942, al Ministerului Afacerilor Interne, ce urma ordinului 70/942 al Preşedinţiei Consiliului de Miniştri. Între 1 iunie - 18 iulie 1942, au fost evacuate în Basarabia 81 de sălaşe cu 5842 membri (61% din totalul care trebuia evacuat), din Basarabia fiind evacuate în Transnistria 54 de sălaşe cu 5027 membri (53% din totalul care trebuia evacuat în Transnistria). Au fost deportaţi în jur de 40.000 de rromi, şi anume, toţi nomazii, precum şi o parte dintre rromii stabili. Chiar şi soldaţii rromi, care în viaţa civilă erau nomazi, au fost scoşi din armată şi trimişi în Transnistria. Aceştia au fost aşezaţi în hotarul sau în vatra unor sate situate pe malul Bugului şi ţinând de judeţele Golta, Oceakov, Balta şi Berezovka. Unii rromi au fost cazaţi în bordeie de pământ, iar alţii în case. Nu le-au fost asigurate condiţii minime de cazare şi de încălzire pe timpul iernii, într-o casă cu trei camere fiind îngrămădiţi 20-25 de oameni. Încetul cu încetul, gardurile, acoperişurile din lemn, tot ceea ce putea arde a fost folosit pentru încălzire pe timpul iernii, astfel că în primăvară satele erau de nerecunoscut. Bolile au lovit crunt oamenii, făcând victime numeroase, atât în rândul rromilor deportaţi, cât şi printre jandarmii care trebuiau să-i păzească*.

[60] G. Potra, *Contribuţiuni...,* p. 124.
[61] *Arhiva Serviciului Român de Informaţii,* fond “D”, Dosar 9721/1942, f. 11. Original.
* Date din arhiva “ Aven Amentza” (P.Petcuţ).

Măsura deportării a vizat elementele considerate “problemă”, a celor consideraţi în limbajul oficial al epocii drept “periculoşi” şi

“indezirabili”. O mutare a populaţiei de asemenea dimensiune nu putea avea loc fără multiple greutăţi şi greşeli din partea legiunilor de jandarmi în primul rând. Au fost deportaţi şi rromi stabili, buni meseriaşi, care nu avuseseră vreodată probleme cu poliţia. Există numeroase cereri din partea lor şi din partea satelor de care aparţineau pentru a fi scoşi de pe listele celor care urmau a fi deportaţi, sau, în cazul în care deportarea avusese deja loc, pentru a fi aduşi înapoi. Mulţi soldaţi rromi reîntorşi de pe front şi-au găsit părinţii, soţiile şi copiii deportaţi în Transnistria şi au cerut reîntoarcerea lor de acolo. Datorită unor condiţii de trai extreme, în Transnistria a murit de foame, frig, boli şi mizerie o mare parte din rromii deportaţi, estimativ, jumătate sau chiar mai mult dintre ei găsindu-şi moartea acolo.

Regimul comunist

După reîntoarcerea rromilor din Transnistria în satele lor, odată cu retragerea armatei germane şi a armatei române, Asociaţia U.G.R.R. şi-a reluat activitatea sub conducerea lui Gheorghe Niculescu, iar în anul 1948, odată cu toate celelalte partide politice, această organizaţie a fost desfiinţată de autorităţile comuniste, existenţa rromilor ca grup etnic distinct fiind pe mai departe ignorată.

Problema rromă devine acută la începutul anilor ’60 pe măsură ce Partidul Comunist caută să consolideze unitatea naţională şi să omogenizeze societatea românească. Emanuelle Pons consideră că se avea în vedere "crearea unei naţiuni omogene din punct de vedere etnic" [62], prin asimilarea diverselor minorităţi etnice din România. Tensiunile naţionaliste trebuiau să dispară odată cu instaurarea socialismului, care ar fi suprimat orice formă de opresiune, inclusiv cea naţionalistă, şi ar fi antrenat dispariţia treptată a minorităţilor naţionale şi a naţiunii [63]. Privite aşa lucrurile, rromii erau consideraţi elemente alogene, care trebuie românizate, identitatea rromă fiind asimilată unei culturi a sărăciei şi subdezvoltării. Problema rromă era percepută în termeni de progres social [64].

Transformările de orice natură suferite de societatea românească, modernizarea oraşelor prin punerea în aplicare a unor vaste planuri de

[62] Emanuelle Pons, *Ţiganii din România: o minoritate în tranziţie,* trad. De Gabriela Ciubuc. Bucureşti: Editura Compania, 1999, p. 27.
[63] *Idem,* p. 28.
[64] *Idem,*p. 30.

sistematizare a modificat substanţial habitatul rrom, destrămând comunităţile

tradiţionale, veritabile cartiere rrome la marginea oraşelor. În locul lor s-au construit blocuri, unde relaţiile de familie şi de neam nu au mai rezistat. Comerţul cu mărunţişuri le este interzis iar activităţile tradiţionale rrome legate de comerţ devin ilegale. În pofida acestui fapt, meseriile specifice, greu controlabile, reuşesc să se menţină.

Comunităţile tradiţionale nu s-au putut adapta suficient de rapid şi nu au beneficiat de un ajutor special din partea statului, ceea ce a dus la o marginalizare din partea populaţiei majoritare şi la o automarginalizare, ele închizându-se în faţa schimbărilor.

Şcoala devine obligatorie, la nivelul anului 1966, aproape toţi rromii având o educaţie corespunzătoare nivelului primar[65], dar sărăcia frânează şcolarizarea copiilor, iar, adesea, familiile nu le pot cumpăra rechizite şi tot ce era nevoie pentru a-şi putea trimite copii la şcoală, care, de cele mai mult ori, erau trataţi diferenţiat de profesori, cu toate că, teoretic, în şcoli nu exista discriminare.

Politica pro-natalistă a lui Ceauşescu şi sistemul de ajutoare sociale a ajutat efectiv familiile sărace rrome, dar dificultăţile financiare şi morale aveau să împingă multe familii să-şi abandoneze copiii în instituţiile statului.

Organizarea socială în epoca modernă şi contemporană

Familia rromă de astăzi se confruntă cu o îmbinare a vechilor obiceiuri, care vin din trecutul ei istoric şi cu elemente de modernitate din lumea în care trăim. Progresul societăţii nu a determinat ruperea totală de trecut, comunităţile de rromi dovedind o rezistenţă mai mare ca şi majoritatea populaţiei din România la influenţele externe. Diversitatea neamurilor de rromi şi a obiceiurilor caracteristice fiecăruia a constituit un element care a asigurat păstrarea identităţii rrome indiferent de timp şi sistem politic.

Păstrând tradiţia medievală, chiar şi astăzi există în unele comunităţi rezolvarea internă a conflictelor în cadrul unui *rromano divano* sau, dacă este necesar, se convoacă *kris rromani (judecata ţigănească). Kris-ul* este un tribunal în toată regula, alcătuit de reprezentanţi din diferite "viţi" şi este monopolizat de către bărbaţi. El constă dintr-un sfat al bătrânilor, plus unul sau mai mulţi judecători – cu toţii bărbaţi.

[65] Idem, p. 37.

Judecătorii pot fi chemaţi şi de la distanţe mai mari, prestigiul lor fiind deosebit.

În timpul şederii în comunitatea respectivă, judecătorii nu au voie să ia legătura cu vreuna dintre părţile aflate în litigiu, iar după pronunţarea verdictului, părţile putând solicita aducerea altor judecători. Femeile vorbesc foarte rar în cadrul *kris-ului,* dar pot să o facă dacă sunt implicate direct în conflict. Jurământul are valoare probatoare supremă, de pildă, dacă cineva jură strâmb ruşinea este imensă, iar pedeapsa exemplară, mergând de la amenzi până la excluderea din comunitate. Procedura *kris-ului* poate fi dificilă şi adesea tergiversată.

Situaţia rromilor începând cu anul 1990.

Democratizarea instituţională, realizată în România cu începere din 1990, a permis manifestarea în plan cultural, politic, educaţional şi nu numai a minorităţii rrome, care, cu excepţia perioadei interbelice, nu se putuse organiza politic sau cultural datorită sistemelor politice de guvernământ. Sunt mai mult de 12 ani de la Revoluţie şi în toată această perioadă s-a scris mai mult, s-a încercat mai mult şi s-a făcut mai mult decât în tot restul istoriei României pentru etnia rromă, pentru dezvoltarea ei viguroasă şi promovarea intereselor rromilor pe toate planurile.

Principalele realizări se înscriu însă în domeniul educaţional, Ministerul Educaţiei şi Cercetării (MEC) prin Direcţia Minorităţi Naţionale derulând numeroase programe destinate rromilor - proiecte de

alfabetizare şi recuperare şcolară, introducerea studiului limbii rromani şi a istoriei rromilor în şcoli - uneori organizate în parteneriat cu O.N.G.-uri.

Cercetarea istoriei rromilor este abia la început şi mai rămân multe de făcut până când vom cunoaşte, atât cât se mai poate, trecutul. Sunt necesare eforturi susţinute pentru trezirea interesului în cunoaşterea sutelor de ani de istorie rromă, care au rămas în urmă şi a căror moştenire o purtăm noi astăzi. Prezentul nu va fi înţeles şi valorificat fără trecut iar noi, astăzi, trebuie să dăm valoare existenţei noastre. Cu atât mai mult voi, copiii şi tinerii noştri rromi.